

SOSYAL KİMLİK YAKLAŞIMININ BİLİM FELSEFESİNİN POZİTİVİZM, SOSYAL İNŞACILIK VE ELEŞTİREL GERÇEKÇİLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Serap AKFIRAT*

ÖZ

Bu çalışmada, 1970'lerden itibaren grup süreçlerini ve sosyal kimlikleri açıklamaya yönelik, o tarihten bu yana gruplar arası çatışmalardan önyargıya, kolektif eylemlerden liderliğe kadar birçok sosyal psikolojik kavram ve olgu üzerine çok sayıda çalışmaya temel olan Sosyal Kimlik Kuramı'nın bilim felsefesi (ontolojik-epistemolojik yaklaşımı) tartışılmaktadır. Bu doğrultuda, çalışmanın ilk bölümünde ontoloji ve epistemoloji kavramları tanımlanmakta; ikinci bölümde pozitivist, sosyal inşacı ve eleştirel gerçekçi bilim felsefelerinin ontolojik ve epistemolojik yaklaşımları sunulmakta; üçüncü bölümde Sosyal Kimlik Kuramı'nın temel varsayımları pozitivism, sosyal inşacılık ve eleştirel gerçekçilik akımlarının ontolojik ve epistemolojik yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: sosyal kimlik yaklaşımı, eleştirel gerçekçilik, sosyal inşacılık, pozitivism

EVALUATION OF THE SCIENTIFIC PHILOSOPHY OF SOCIAL IDENTITY APPROACH FROM THE PERSPECTIVE OF POSITIVISM, SOCIAL CONSTRUCTIONISM AND CRITICAL REALISM

ABSTRACT

This study discusses the scientific philosophy (i.e. the ontological and epistemological outlook) of the social identity approach. Social psychology was dominated by positivism for a longtime. In 1970's during "the period of crisis" in the discipline, main objective of social psychology, its assumptions and methods were questioned. Owing to these debates, the social constructivist approach that epistemologically and ontologically differentiated itself from the positivistic approach. Concurrently, along with Tajfel's Social Identity Theory and later Turner's Self Categorization Theory (1987), groups and group processes came to occupy a place in social psychology that represent an alternative to the dominant positivist approach's individualistic analysis level. In this study the concepts of ontology and epistemology are introduced, then the respective ontological and epistemological approaches of positivistic, social constructionist and critical realistic science philosophies. The basic premises of the social identity approach are discussed in terms of the ontological and epistemological stands of positivism, social constructionism and critical realism currents.

Keywords: Social identity approach, critical realism, social constructivism, positivism

* Doç.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Psikoloji Bölümü, serap.akfirat@deu.edu.tr

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi) FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)

2019 Güz, sayı: 28, ss. 405-420

Fall 2019, issue: 28, pp.: 405-420

Makalenin geliş tarihi: 03.10.2019

Submission Date: 03 October 2019

Makalenin kabul tarihi: 23.11.2019

Approval Date: 23 November 2019

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf>

ISSN 2618-5784

Bu çalışmada, 1970'lerden itibaren grup süreçlerini ve sosyal kimlikleri açıklamaya yönelik, o tarihten bu yana gruplar arası çatışmalardan önyargıya, kolektif eylemlerden liderliğe, oldukça geniş bir yelpazede, çok sayıda sosyal psikolojik çalışmaya temel olan Sosyal Kimlik Kuramı'nın (Tajfel, 1978; Tajfel ve Turner, 1979; Turner ve ark., 1987) bilim felsefesi (ontolojik-epistemolojik yaklaşımı) tartışılmaktadır. Bu doğrultuda, çalışmanın ilk bölümünde ontoloji ve epistemoloji kavramları tanımlanmakta; ikinci bölümde pozitivist, sosyal inşacı ve eleştirel gerçekçi bilim felsefelerinin ontolojik ve epistemolojik yaklaşımları sunulmakta; üçüncü bölümde Sosyal Kimlik Kuramı'nın temel varsayımları pozitivism, sosyal inşacılık ve eleştirel gerçekçilik akımlarının ontolojik ve epistemolojik yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Ontoloji ve Epistemoloji

Ontoloji gerçeğin doğasıyla ilgilenen felsefe koludur. Ontolojinin temel sorununu varlık oluşturur. Asıl tartışma noktası varlığın insan bilincinden bağımsız olarak var olup olmadığı ve niteliği üzerinedir (Hartmann, 1998; Tepe, 1998). Felsefede ontoloji sorununa yönelik iki temel yaklaşımdan söz edilebilir: Varlığın gerçekte var olmadığı yönündeki *İdealist* Yaklaşım ve varlığın onu algılayandan bağımsız olarak var olduğunu savunan *Gerçekçi* Yaklaşım (Fleetwood, 2009). Yine varlığın niteliğine ilişkin tartışmalar da ontoloji kapsamı içine girer. Varlığın bir oluş olduğunu savunan görüşe göre varlık sürekli değişim halindedir (örn. Heraklitos). Varlığın idea olduğunu savunan görüşe göre varlık onu düşünen insandan bağımsız değildir, insan zihninden ayrı ve dışarıda bir varlıktan söz edilemez (örn. Socrates, Platon). Varlığın madde olduğunu savunan görüşe göre insan zihni de dâhil her şey maddeden oluşmaktadır (örn. Demokritos, Marx). Düalist görüşe göre varlık hem ideadan hem de maddeden oluşmaktadır (örn. Descartes) (Tepe, 1998).

Epistemoloji bilgi edinmenin mümkün olup olmadığını çalışan felsefe koludur. Bilgi felsefesi olarak da bilinir. Epistemolojinin temel soruları bilginin ne olduğu, kaynağının ne olduğu, doğru bilginin mümkün olup olmadığı, bilgiyi edinme yöntemleri ve insanın neyi bilebileceği üzerine yoğunlaşmaktadır (Çotukösen, 2010). Bilgi ile gerçeğin birbirine uyumu doğruluk (truth) kavramına denk düşer (Cevizci, 2010). Bilginin doğru olup olamayacağıyla ilgili çeşitli epistemolojik yaklaşımlar vardır. Kuşkuçuluk ve sofizm doğru bilginin imkânsız olduğunu savunur (insan her şeyin ölçütü, görecelik). Doğru bilginin mümkün olduğunu savunan kuramlar, akılcılık (doğru bilgiye ulaşmanın tek yolu akıldır, insan aklında doğuştan gelen ilkeler mevcuttur) ve deneyciliktir (ampirizm/olguculuk, doğru bilgiye duyular ve

deneyimlerle ulaşılabilir). Yine doğru bilginin mümkün olduğunu savunan kuramlar arasında Eleştiricilik, akılcılıkla deneyciliğin ancak bir arada doğru bilgiye ulaştırabileceğini ileri sürmektedir (Cevizci, 2010; Steup, 2016).

Ontoloji – epistemoloji kavramlarını birbirinden ayırarak tartışmak pek mümkün değildir. Gerçekçi yaklaşım bilginin nesnesinin dış dünyada gerçekten var olduğunu, idealist yaklaşım ise bilginin, ağırlıklı olarak öznenin kurduğu ve gerçekte var olmayan nesnelere yöneldiğini savunur. Bilgi felsefesinin temel sorunu dönüp dolaşıp dış dünyanın gerçekliğine dayanmaktadır; bu çerçevede bilgi felsefesi varlık felsefesiyle yakın ilişki içindedir. Bilginin nesnesinin gerçek olup olmadığı, bilgi içeriğinin dış gerçeklikte bir karşılığının bulunup bulunmadığı, bilinen dünya ile bilgiden bağımsız var olan dünyanın birbirlerine ne ölçüde uyduğu, aynı temel sorun çerçevesinde irdelenen öteki sorunlardır.

Sosyal Psikolojide Bilim Felsefesi

Sosyal psikoloji disiplini söz konusu olduğunda tek bir bilim felsefesinden bahsetmek mümkün değildir. Ancak disiplinin, uzunca bir süre pozitivizmin hâkimiyeti altında kaldığı söylenebilir (örn. Davranışçılık yaklaşımı) (Greenwood, 1992; Harre, 1992). Ancak, 1970’lerde sosyal psikolojinin temel amacının, varsayımlarının ve yönteminin sorgulandığı, kriz dönemi olarak adlandırılan bir tartışma süreci yaşanmıştır. Bu tartışmalarla birlikte ana akım sosyal psikolojiden epistemolojik ve ontolojik olarak ayrışan Sosyal İnşacılık akımı güçlenmeye başlamış ve ana akım sosyal psikolojiden ayrılarak kendi başına bir sosyal psikolojik çalışma yolu olmuştur (Parker, 1989). Yine aynı yıllarda Tajfel’in (1978) Sosyal Kimlik Kuramı ve ardından Turner ve arkadaşlarının (1987) Benlik Kategorizasyonu Kuramı ile birlikte grup ve grup süreçleri, baskın pozitivist anlayışın bireyci analiz düzeyine bir alternatif olarak sosyal psikolojide yerini almıştır.

Pozitivizm ve Mantıksal Pozitivizm Basitleştirecek olursak, pozitivizmin ontolojisi nesnel gerçekliğin kabulüne dayanır ve epistemolojisi bu gerçekliğin bilimsel yöntemlerle keşfedilebileceği/yordanabileceği şeklindedir (Hibberd, 2005; Greenwood, 1992). Bilimsel/yapısal/ampirik gerçekçilik olarak da adlandırılan pozitivizme göre, varlıklar dış dünyada onu algılayandan bağımsız olarak, gerçekten vardır ve gözlenebilir atomik yapıdadır (bileşenlerine ayrılabilir). Pozitivizm olgu düzenliliği açısından nedenselliği kabul eder. Olgular, olaylar arasında nedensel ilişkiler (yasalar, yasa-benzeri fonksiyonel ilişkiler) vardır. Doğruya (gerçekliğin bilgisine, olgular arasındaki nedensel ilişki bilgisine) ulaşmak, dış dünyadaki varlıklar, olaylar ve olgular arasındaki düzenli ilişkilerin gözlenmesiyle mümkün olmaktadır. Gözlenen olay, olgu ve varlıklar arasındaki düzenlilikler

hipotezler şeklinde ifade edilir ve hipotezler tekrar dış dünyada sınanır (doğrulunur). Böylece (hipotezlerin sınanmasıyla) doğru bilgiye ulaşmak mümkün olur. Bilimsel etkinliğin amacı gerçeğin yordanması ve kontrol edilmesidir. Ampirizm (gözlem ve ölçme) bilimsel çabanın çekirdeğini oluşturur. Ana bilimsel yöntem, deneysel yaklaşımdır (doğrudan manipülasyon ve gözlem). Sıklıkla kullanılan analiz teknikleri regresyon, varyans analizi, yapısal eşitlik modelidir. Bu yaklaşımda araştırmacılar ve araştırmalar değerlerden arındırılabilir. Bilimsel bilgi, üretilen veya inşa edilen değil, keşfedilebilen bir şeydir. Bilim, tanımı gereği niceliksel yöntemle bağlı kalmayı gerektirir (Fleetwood, 2014).

Pozitivizmin hipotezlerin doğrulanabilirliği varsayımı özellikle Newton'un yerçekimi kuramının yeni astronomik gözlemlerle doğrulanmaması sonucu çökmüş; Einstein tarafından izafiyet kuramı olarak adlandırılan yeni bir çekim kuramı geliştirilmiş, ancak bu kuramın da atom altı işleyişi tam olarak açıklayamamasıyla birlikte, felsefede eleştirel akılcılık ya da mantıksal pozitivizm akımları doğmuştur. Mantıksal pozitivizmin epistemolojisi bilimsel pozitivizmin epistemolojisinden farklıdır. Mantıksal pozitivizme göre sonsuz sayıda ve güvenilirlikte gözlem yapmak mümkün değildir, bu sebeple hiçbir kuramın kesin doğruluğu ispatlanamaz. Ama bir kuramın yanlış olduğu gözlenebilir. Dolayısıyla pozitivizmin doğrulanabilirlik (verification) ilkesi, mantıksal pozitivizmin yanlışlanabilirlik (falsification) ilkesi ile yer değiştirmiştir. Bilginin kaynağı artık sadece duyu organlarımızdan gelen gerçek dünya bilgisi değil, aynı zamanda bizim bu bilgiyle etkileşimimizdir (Greenwood, 1992; Friedman, 1999).

Sosyal İnşacılık. Hem pozitivizme hem mantıksal pozitivizme alternatif olarak 1960'larda ortaya çıkmış bir sosyal bilim yaklaşımıdır. Sosyal inşacılığın amacı pozitivist-ampirist sosyal bilim felsefesine bir alternatif sunmaktır (Parker, 1989). Sosyal inşacılık terimi sosyoloji disiplini içerisinde doğmuştur (bkz. Berger ve Luckmann, 1966). 1970'lerde sosyal psikolojide kriz dönemi olarak adlandırılan, disiplinin temel aldığı yaklaşımların tartışıldığı dönemde, disiplin içerisindeki yaygın ve baskın pozitivist anlayışa bir alternatif olarak benimsenmiştir (Gergen, 1992). Gergen'e (1994) göre pozitivizmin uzun dönem hâkimiyetine, onun nesnellik, gerçeklik, akılcılık ve bireyciliğine bir çeşit meydan okumadır.

Genel sosyal inşa şemsiyesi altında birbirinden farklı yaklaşımlar olduğu söylenebilir. Örneğin Gergen, gerçeklik terimini tamamen reddederken idealist bir yaklaşım sergilemektedir (Fleetwood, 2014). Harre (1992) söylemler yoluyla inşa edilen şeyin gerçeklik olduğunu öne sürmektedir. Ancak genel olarak sosyal inşacılar meseleyi ontolojik açıdan tartışmamakta,

ontolojik tartışmalardan çok epistemolojik tartışmalar ön plana çıkmaktadır (Greenwood, 1992; Fleetwood, 2014; Hibberd, 2005). Doğrudan ontolojik bir tartışma yaklaşım içerisinde yapılmamakla birlikte, yaklaşımın idealist ontolojiye daha yakın olduğu söylenebilir. Örneğin Harre'ye (1992) göre bütün (psikolojik) olgular ve bunların içinde olduğu durumlar söylemlerle üretilir, bir "gerçekliğin" yansıması veya ifade edilmesi değildir. Bireyleri de söylemler üretir. Konuşma, akan bir ortak eylem olarak, elektromanyetik enerjinin akışı kadar sağlamdır (gerçektir). Bütün insanlar tarafından yapılır ama hiçbirinin iradesi dâhilinde değildir. Shotter'a (1992) göre biliş, motivasyonlar, duygular, algılar birer psikolojik durum değildir, sadece karşılıklı konuşmalar içinde inşa edilen kavramlardır. Ayrıca bu kavramlar, yere ve zamana bağlı olarak farklı anlamlara gelecek şekilde de inşa edilirler. Bütün bu iddialara baktığımızda, sosyal inşacılığın ontolojik bakımından gerçekçi olmadığını, idealist olduğunu söylemek sanırım yanlış olmaz. Söylem, işaretler, dil varlık olarak tanımlanmaktadır, varlıkları oluşturmaktadır. Gerçeklik söylemler yoluyla inşa edilmektedir (örn. Harre, 1992). Bazen gerçeklik terimi tamamen reddedilmektedir (örn. Gergen, 1992). Gerçeklik çokludur. Gerçeklik süreçseldir, oluş halindedir. Özneler de söylemlerle üretilir (Harre, 1992).

Epistemolojik olarak sosyal inşacılık rölativisttir (Fleetwood, 2014). Gerçeğin nasıl üretildiği, olayların nasıl tanımlandığı, zihinsel durumlara nasıl atfedildiğini incelerken, Potter (1992) "dünya onu yorumlamaktan ve temsil etmekten farklı değildir" demektedir. Yine Potter'a göre nesnel gerçeklik ve geçerlilik kavramları, sosyal süreçler ve pratikteki muhakeme kavramlarıyla yer değiştirmelidir. Nesnellik, mantık, yanlışlama, gerçeklik gibi kavramlar sadece gerçekçilik söyleminin retorikleridir. Gergen'e (1994) göre psikolojik kuramlar gözlemden doğmamıştır (ne dolaylı ne de doğrudan). Psikoloji kuramları hiçbir şekilde veya bağsamsız şekilde gerçekliği yansıtmaz, göstermez, temsil etmez, tarif etmez. Psikolojik olgular belki vardır ve belki işliyordur ama bunları bilmemiz imkânsızdır, çünkü bilinen şey tamamıyla dille ve sosyal pratiklerle belirlenmektedir.

Sosyal inşacılıkta ilişkisel sorular, nedensel soruların önündedir. Asıl sorulması gereken soru "neden" değil "nasıl oldu"dur (Fleetwood, 2014). Yaklaşımına göre psikoloji şunları varsaymakla yanlış yapmaktadır: "Gözlem bilginin kaynağıdır, iyi kuramlar gerçeği yansıtır, biliş ve bilişle ilgili diğer kategoriler dilden bağımsızdır". Metodolojik olarak niceliksel çalışmaya karşıdır. Yaygın analiz yöntemi söylem analizidir. "Gerçeğin yordanması ve kontrol edilmesi" şeklindeki pozitivist modernist düşüncüyü reddetmektedirler (Greenwood, 1992).

Eleştirel Gerçekçilik 1980'li yıllarda Roy Bhaskar tarafından kurulan Eleştirel Gerçekçilik akımı hem pozitivist bilim anlayışına hem de post-modernist, sosyal inşacı yaklaşımlara alternatif bir felsefi yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (Fleetwood, 2014; Joseph, 2001). Eleştirel gerçekçi yaklaşım kesin bir ontoloji-epistemoloji ayrımı yapmakta ve ontolojik öncelikte ısrar etmektedir (Joseph, 2001). Eleştirel gerçekçi ontolojiye göre, varlık, onu algılayan, tasavvur eden zihinden bağımsız olarak vardır, ancak yaklaşım "varlığın atomistik yapısı" ontolojisini reddetmektedir. Eleştirel gerçekçiliğe göre varlık katmanlıdır, oluşum halindedir, dönüşümseldir, ilişkisel veya süreçseldir. Gerçeklik farklı katmanlardan oluşur. Katmanların her biri gerçektir, bazı katmanların kökü daha alt düzeydeki yapılara dayanır, ancak her biri kendilerine özgü, bir diğerine indirgenemeyecek özellikler ve güçlere sahiptir. Bhaskar'a (1998) göre, su, hava, güneş gibi fiziksel gerçeklik; binalar, makineler gibi insan tarafından üretilmiş maddi gerçeklik; felsefi yaklaşımlar gibi düşünsel (ideal) gerçeklik; dil, kültür, cinsiyet rolleri, eğitim, kurumlar gibi toplumsal gerçeklik olmak üzere gerçekliğin dört hali vardır. Bu gerçeklikler ontolojik olarak gerçektir, ontolojik konumları eşittir. Diğer bir deyişle biri diğerinden daha az gerçek değildir (Collier, 1994; Joseph, 2001). Gözlenenlerin ötesinde de gerçeklik vardır, nedensel etki yaratan herhangi bir şey gerçektir. Örneğin tek boynuzlu atlar gerçek değildir. Tek boynuzlu atlar kavramı ya da tek boynuzlu atlar üzerine geliştirilen söylem gerçektir (Fleetwood, 2014). Mekanizmalar, olaylar ve deneyimler gerçeğin farklı katmanlarında yer alırlar.

Eleştirel gerçekçilikte epistemoloji ontolojiden sonra gelmektedir (Fleetwood, 2014; Joseph, 2001). Bilgi ve eylem, onu üretenden ve yapandan bağımsız bir gerçekliğe dayanır. Diğer bir deyişle dünyanın bize bilgi ve eylem yoluyla kendisini göstermesi onun yalnızca bunlardan ibaret olduğu anlamına gelmez (Joseph, 2001). Eleştirel gerçekçilik, bilgiyi, gerçeğin doğrudan yansıması olarak gören pozitivist duruşları reddeder. Bilgi nesnesiyle bilginin kendisi arasında doğrudan bir örtüşme yoktur. Bu bakımdan epistemolojik olarak rölativisttir. Bilgi, nedensel mekanizmaların keşfine dayanır. Bhaskar'a (1998) göre, nedensel mekanizmaların sıralı dizilişi katmanlar arası mevcuttur (across strata). Yüksek düzeydeki mekanizmaların kökü (sosyal olanlar), daha alt seviyedeki mekanizmalardadır, oradan kaynaklanırlar, doğarlar. Aynı zamanda nedensel güçlerini alt katmanlara doğru yansıtabilirler ve alt katmandaki değişiklikleri etkileyebilirler. Örneğin psiko-sosyal mekanizmalar, insan vücudunu etkileyebilir (stresin bağışıklık sistemini bozması sonucunda gerçek hastalıklar geliştirilebilir ya da depresyon nedeniyle aşırı yemek yenerek kilo alınabilir). Bazı nedensel ilişkiler doğrudan gözlenemese bile ontolojik olarak vardır. Doğruya ulaşmak zordur fakat imkânsız değildir.

Eleştirel gerçekçiliğe göre sosyal bilimin özgül doğası vardır, sosyal bilimler kendi araştırma alanlarının bir parçasıdır ve o toplumun bir ürünüdür (Joseph, 2001). Mekanik ve belirlenimci yaklaşımlara karşı çıkmaktadır. Eleştirel gerçekçilik sosyal dünyanın kavramlara ve pratiklere indirgenemeyeceğini, bu pratik ve eylemlerin önceden var olan yapılaşmış bir bağlamı içerdiğini savunur. Toplumsal yapılar insan eyleminin hem zorunlu koşulu hem de üretilen sonucudur. Tarihsel süreçte yapılar insan eyleminden önce vardılar ve dolayısıyla insan eylemini şekillendirirler, fakat aynı zamanda bu yapılar failerin etkinliklerine bağlıdır. İnsanlar içinde buldukları sosyal yapıyı dönüştürme ve değiştirme potansiyeline sahiptir. Failerin eylemleri önceden tanımlı yapısal bağlamlar içinde kurulur ama bu eylemler toplumsal yapıyı etkiler, değiştirir, dönüştürür (Bhaskar, 1998; Collier, 1994).

Sosyal Kimlik Yaklaşımının Bilim Felsefesi

Tajfel'in (1978) Sosyal Kimlik Kuramı ve ardından Turner ve arkadaşlarının (1987) Benlik Kategorizasyonu Kuramı ile birlikte grup ve grup süreçlerini sosyal kimlik geleneği içerisinde çalışan diğer alt-kuramların (örn. Kimlik Liderliği, Haslam, Reicher ve Hopkins, 2011) hepsi Sosyal Kimlik Yaklaşımı olarak adlandırılmaktadır. Bu bölümde her bir kuram tek tek değil, bu gelenek içerisinde yer alan ve birbirini tamamlayan kuramlar/görüşler/yaklaşımlar hep birlikte değerlendirilmektedir.

Sosyal Kimlik Kuramının (SKK/Tajfel, 1978) başlangıç noktası, grubun psikolojik gerçekliğinin kabul edilmesidir. Tajfel (1978) grubu, bireyler arasındaki karşılıklı ilişkilerin toplamından farklı bir psikolojik süreç olarak kavramsallaştırmaktadır. SKK'ye göre grup, insanların kendi benliklerine bir referans noktası oluşturabilmek için kendilerini yönlendirdikleri ayrı bir psikolojik mekanizmadır. Bir kişinin ait olduğu sosyal kategori, kişinin benlik-tanımlaması için bir temel sağlamaktadır. Benliğin, bilişsel olarak bir grubun üyesi olarak tanımlanması, -o gruba yüklenen duygular ve değerlerle birlikte- sosyal kimlik olarak adlandırılmaktadır (Tajfel, 1978, s.273).

SKK, 'kişiler arası-gruplar arası süreklilik' önermesiyle, insanların kendilerini ne zaman kişisel kimliklerine, ne zaman grup üyeliklerine göre tanımladıklarına ilişkin açıklama getirmektedir. Önermeye göre, sürekliliğin kişiler arası ucunda, bireyler kendilerini, özgün özellikleri ve diğer insanlardan farklılıkları temelinde (sosyal karşılaştırma yaparak) tanımlamaktadırlar. Diğer taraftan, sürekliliğin gruplar arası ucunda, bireyler kendilerini grup üyelikleri bakımından tanımlarlar. Kişi, kendi ait olduğu grup ile diğer grupları karşılaştırarak, kendi benliği ve dünyadaki yeri-anlamı

hakkında bir tanıma ulaşmaktadır (Turner ve ark., 1987). Epistemolojik olarak bir üst katmanda oluşan değişiklik (gruplar düzlemi), bir alt katmana (birey düzlemi) etki etmektedir. Gerçekliğin birey düzlemi ve sosyal düzlemi arasında ilişki vardır. Ancak bu düzlemlerin her ikisi de gerçektir, birbirlerine etki etmektedir.

Turner, 1980'lerin başında, benliğin sosyal kategorizasyonunu olası kılan bilişsel mekanizmaları açıklayabilmek için, Sosyal Kimlik Kuramı'nın benlikle ilgili varsayımlarını derinleştirmiştir. Benlik Kategorizasyonu Kuramı'na (BKK/ Turner ve ark., 1987) göre bilişsel gruplama, benlik algısının da temelini oluşturmaktadır. Benliğin sosyal kategorizasyonu, 'göreceli erişebilirlik düzeyi' ile 'kategori-uyaran gerçekliği uygunluğu' arasındaki etkileşime bağlıdır. Göreceli erişebilirlik düzeyi, uyaran, nesne ve olayları belirli bir biçimde kategorize etmemize neden olan geçmiş deneyimler, şimdiki beklentiler, güdüler, değerler, amaçlar ve ihtiyaçlarla belirlenmektedir. Kategori-uyaran gerçekliği uygunluğu ise, yaptığımız kategorizasyonun, uyarının gerçekliğine ne kadar denk düştüğü (karşılaştırmacı denklik ve normatif denklik) ile ilgilidir. Karşılaştırmacı denklik, bir kategori içerisinde algılanan benzerliklerin, o kategoriyle diğer kategoriler arasındaki algılanan benzerlikten büyük olması gerektiğini; bir kategori içerisinde algılanan farklılıkların ise o kategori ile diğer kategoriler arasındaki algılanan farklılıklardan daha küçük olması gerektiğini ileri süren üst-karşıtlık ilkesi ile tanımlanmaktadır. Normatif denklik ise kategorilerin içeriği ile ilgilidir. Yani, benzerlikler ve farklılıklar, kategorinin anlamı hakkındaki normatif inançlarımıza uygun olmalıdır (Turner ve ark., 1987). Erkeksi davranış beklentisine uygun davranan erkekleri 'erkek' olarak kategorize etmek normatif denklige örnektir. Bu durumda sosyal kimlik yaklaşımı, sosyal kimlikleri, verili bir bağlamdaki sosyal gerçekliğin mevcut yapısını yansıtan zihinsel bir süreç olarak tanımlamaktadır (Turner ve ark., 1987). Ontolojik olarak, algılayandan bağımsız bir gerçeklik mevcuttur, epistemolojik olarak gerçeklik insan zihninde temsil edilmektedir. Sosyal kimlikler, karşılaştırma bağlamı tarafından belirlenmektedir, bağlamı yansıtmaktadır. Bu bakımdan Sosyal Kimlik Yaklaşımı pozitivist bilim felsefesine sahipmiş gibi görünmektedir. Gerçekten de BKK'nın bu önermelerine dayanarak, bazı araştırmacılar, sosyal kimlikleri görece sabit ve verili bağlamın doğasını otomatik olarak yansıtan oluşumlar olarak ele almışlardır. Bu tarz çalışmalar, sosyal psikolojideki hakim pozitivist anlayışın Sosyal Kimlik Yaklaşımı içerisindeki uzantıları olarak değerlendirilebilir. Ancak BKK'nın "sosyal kategorizasyonu, 'göreceli erişebilirlik düzeyi' ile 'kategori-uyaran gerçekliği uygunluğu' arasındaki etkileşime bağlıdır" şeklindeki önermesine daha yakından bakacak olursak, sosyal kategorizasyonun sadece üst-karşıtlık ilkesiyle değil, aynı zamanda normlar,

değerler, amaçlarla belirlendiği görülmektedir. Kendini bir grupta kategorize eden bireyin psikolojik özellikleri mevcut zihinsel yapısı yaptığı kategorizasyonda rol oynamaktadır (göreceli erişebilirlik). Bu durumda dış gerçekliğin zihne birebir yansımından söz edilemez. Kaldı ki sadece üst karşıtlık ilkesinin açıklaması bile rölativisttir çünkü grup-içi benzerlikler ve gruplar arası farklılıklar, uyaranları anlamı nesnelere dönüştürmek için algısal olarak abartılmaktadır. Bu durumda dış gerçeklikle onun bilgisi tam olarak örtüşmemektedir. Epistemolojik olarak dış gerçek insan zihnine birebir yansımamaktadır. Bu durumda yaptığımız kategorizasyon mutlak gerçeği yansıtmaz, görecelidir. Bu noktalarda Sosyal Kimlik Yaklaşımı hem ontolojik hem de epistemolojik açıdan pozitivist/ampirist felsefeden çok, eleştirel gerçekçi felsefeye sahip görünmektedir.

Üst-karşıtlık ilkesinden devam edecek olursak, üst-karşıtlık ilkesinin, grup süreçleriyle ilgili önemli sonuçları vardır. Bunlardan birincisi, benlik, benzersizlikten (özgünlükten) paylaşılan benzerliklere doğru yeniden tanımlanmaktadır. Benlik kişiselikten uzaklaştığı zaman (depersonalization), bireyler kendilerini, paylaşılan sosyal kategorinin, birbirlerinin yerine geçebilen (interchangeable) temsilcileri olarak görmektedirler (Turner ve ark., 1987; Turner ve Haslam, 2001). İkincisi, bireyler, benliklerini olumlu değerlendirmeye güdülendikleri için kendi gruplarını da diğer gruplardan daha olumlu algılamak istemektedirler. Olumlu sosyal kimlikler, iç-grubun ilgili dış-gruplardan olumlu yönde ayrıştırılması yoluyla edinilmektedir (Oakes ve ark., 1994). Bu olumlu benlik görüşünü sürdürme güdüsü davranışsal sonuçlar doğurmaktadır. SKK'ye göre, iç-grupla dış-grup karşılaştırıldığında olumlu değil de olumsuz bir sosyal kimliğe ulaşıyorsa, grup üyeleri kendi konumlarını iyileştirmeye çalışacaklardır (Tajfel, 1978). Neden? Çünkü her birey olumlu benlik görüşünü sürdürmeye güdülidir. Sosyal kimlikler de benliğin grup düzeyindeki tanımıdır (Oakes ve ark., 1994; Tajfel, 1978). Peki ne yapacaklardır? Tajfel (1978) bireyci, yaratıcı ve kolektif olmak üzere üç strateji üzerinde durmaktadır. Bireyci stratejiler olumsuz sosyal kimlik kaynağı olan grubun davranışsal, ya da en azından bilişsel olarak terk edilmesini kapsarken (Tajfel, 1978; Turner ve Brown, 1978;), kolektif strateji, üyesi olunan grubun diğer grupla arasındaki statü ilişkisini tersine çevirmek amacıyla, grup üyelerinin birlikte yürüttükleri her tür faaliyeti kapsamaktadır (Tajfel, 1978; Turner ve Brown, 1978;). Öte taraftan yaratıcı strateji karşılaştırma bağlamının yeniden değerlendirilmesidir. Bu strateji grupların statü ilişkilerinde gerçek bir değişiklik amaçlamaz, ama olumlu sosyal kimlik sağlar. Örneğin grubun sahip olduğu başka üstün özellikleri ön plana çıkarmak, karşılaştırma grubunu değiştirmek vs. (Tajfel, 1978; Turner ve Brown, 1978;). Ancak grup üyelerinin hangi stratejiyi benimseyecekleri

gruplar arasında algılanan sosyal-yapısal faktörlere bağlıdır. Bu sosyal-yapısal faktörler gruplar arası sınırların geçirgenliği, gruplar arası statü ilişkisinin meşruiyeti ve istikrarıdır. Yine dikkat çekmek gerekirse, gruplar arası sınırların geçirgenliği, meşru olup olmaması, değişebilir olup olmaması mutlak değildir, nasıl algılandığına bağlıdır, nasıl algılandığı da “göreceli erişebilirlik düzeyi” ile “kategori-uyaran gerçekliği denkliği” tarafından belirlenmektedir. Bu önermelerde gerçeğin algılayandan bağımsız olarak katmanlı şekilde (ontoloji), gerçeğe ilgili bilginin de rölativist olarak (epistemoloji) kavramsallaştırıldığını görmekteyiz. Psiko-fiziksel düzeyde güdüler gerçek kabul edilmektedir, çünkü etki gücü vardır. Bu güdülerin doyurulacağı sosyal katman (sosyal gruplar arasındaki yapısal ilişkiler) gerçektir. Sosyal gerçeğin algısı gerçektir çünkü davranışsal çıktılara yol açmaktadır. Nedensellik bakımından farklı katmanlarda yer alan gerçeklikler birbirleriyle ilişki içerisindedir. Bir alt katmandaki gerçeklik (güdüler, olumlu benlik gereksinimi), bir üst katmandaki gerçekliğe zemin oluşturmaktadır (gruplar arasındaki yapısal ilişkilerin meşruiyet ve istikrar algısı ve grup davranışı, olumsuz sosyal kimlik ve onu değiştirme çabası). Ancak birbiriyle etkileşen bu gerçeklikler, en temeldeki yapısal etmenlerle (algılayandan bağımsız olarak grupların arasındaki statü ilişkisi gerçektir) sınırlıdır. Döngüsel olarak üst katmandaki gerçeklik (grup davranışı sonucu elde edilen çıktı, örneğin karşılaştırma bağlamının değiştirilmesi) alt katmanı etkilemektedir (güdünün doyurulması, olumlu benlik görüşüne ulaşma). Birey düzleminde ele alınabilecek olgu (psikolojik gereksinimler), bir üst katmandaki gerçekliğe (toplumsal olana, gruplar arası ilişkiler) etki etmektedir. Bu, eleştirel gerçekçiliğin, gerçeğin katmanlı, oluşum halinde, dönüşümsel, ilişkisel veya süreçsel olduğu yönündeki yaklaşımıyla uyusmaktadır.

Üst karşıtlık ilkesinin üçüncü sonucu, grup üyeliğinin getirdiği paylaşılan normlar, değerler ve ‘bir’ olmak duygusunun, içinde yaşanılan gerçekliği ve sosyal bağlamı aynı şekilde anlamayı, en azından aynı şekilde anlamaya yönelik bir isteği de beraberinde getirmesidir (Haslam, 1997; Haslam, Turner, Oakes, McGarthy ve Reynolds 1998). Ancak, sosyal kimliklerin bağlamı yansıtır olma özelliği, aynı gruba üye olan bütün bireylerin, sosyal kimlikler ve bağlamın yapısıyla ilgili ortak anlayış geliştirmelerini zorunlu kılmamaktadır (Haslam, 1997; Haslam ve ark., 1998). Reicher ve Hopkins’e göre (2001), grup üyeleri arasında mevcut bağlamın yapısı hakkında, birbirinden farklı hatta çatışmalı görüşler olabilir. Aynı grubun üyeleri bazen ait oldukları grubun normları ve değerleri hakkında anlaşmazlığa düşebilir; bu anlaşmazlık bölünmeleri de beraberinde getirebilir (Sani ve Reicher, 2000). Bireyler aynı gruba üye olsalar ve aynı karşılaştırma bağlamında, aynı dış gruplarla kendilerini karşılaştırsalar bile, bazı konularda birbirleriyle

çatışma içine girebilirler. Yine Reicher ve Hopkins'e (2001) göre, gruba ilişkin kalıpyargılarla mevcut gerçeklik arasındaki ilişkinin bu kadar katı bir biçimde konulması, sosyal değişimi anlamayı güçleştirmektedir. Oysa aynı sosyal bağlamın veya ortamın, grup içerisinde farklı biçimlerde okunması, grubun geleceğine yönelik farklı kolektif tasarımları yansıtıyor olabilir (Reicher ve Hopkins 2001; Reicher, Haslam ve Hopkins 2005). Bu görüşe göre, *sosyal gerçeklik* önceden (apriori) belirlenmiş ve bunun sonucunda da sosyal gruplama yapılıyor değildir. Bir grubu belirli bir biçimde tanımlama, aynı zamanda o kategoriyi istendik biçimde yeniden yaratma çabalarını da kapsamaktadır. Yani bir sosyal kategorinin tanımı, o kategorinin ne olduğunun basitçe algılanması ve yansıtılması değildir. Sosyal gruplar ve onların aralarındaki ilişkiler, önceden verili değildir. Tersine, üyeleri tarafından sürekli olarak yeniden-yapılandırılmakta/inşa edilmektedirler. Aynı sosyal kategorinin farklı şekillerde tanımlanması belirli amaçlar taşımaktadır. Kategorinin sınırları (gruba kimler dahil, kimler değil) ve kategorinin içeriği (kategoriyeye ilişkin kalıpyargılar, normlar, değerler), belirli bir gelecek tasarımı hayata geçirecek şekilde, stratejik olarak kurgulanmakta ve sunulmaktadır. Çünkü belirli bir amaca hizmet eden bu tanımlar, grup üyelerinin geri kalanlarını harekete geçirmeye ve istenilen geleceği inşa etmeye yaramaktadır (Turner, 2005). Bu fikirler sosyal inşacı yaklaşımla örtüşmektedir. Sosyal İnşacılar göre, sosyal kimlikler günlük etkileşim içerisinde her gün yeniden inşa edilir. (örn. Abell, Condor, ve Stevenson, 2006; Potter, 1996; Wallwork ve Dixon, 2004). Ancak sosyal inşacılıkta insan fail değildir, tersine söylem tarafından üretilmektedir. Ortak bir etkinlik olan söylemin öznesi yoktur. Ancak Sosyal Kimlik Yaklaşımında insan faildir. Yapısal gerçekleri değiştirebilme/dönüştürebilme gücü vardır. Söylemler de sosyal gerçekliği değiştirmek üzere kolektifi, grubu harekete geçirebilmenin aracıdır. Söylem stratejiktir. Ancak bu failin sosyal yapıyı dönüştürme gücü, *salt* failin iradesine bağlı değildir. Failin hareket alanının sınırları, sosyal gerçekler (gruplar arasındaki tarihsel, sosyal, ekonomik ilişkiler, uzak ve yakın bağlam) tarafından çizilmektedir. Haslam, Reicher ve Platow'a (2011) göre grubun sınırları (grubun içinde kimler yer alacak) ve grubun içeriği (grubun normları, değerleri, amacı) hakkında kimin söyleminin grup içinde destek göreceği, dolayısıyla kimin gelecek/kolektif projesinin hayata geçeceği de sosyal gerçeklikle sınırlıdır. Kimin sözünün geçeceği, kimin mevcut sosyal kategorinin özellikleriyle uyumlu olduğuna ve bağlama göre sosyal kategoriyi kimin en iyi temsil ettiğine bağlıdır. Sözü geçenler, söylemi tutanlar, belirli bir bağlamda sosyal kategoriyle ilgili bilgi sağlama konumunda olan, yani prototipik grup üyesi olarak algılanan kimselerdir. Ancak bu kimselerin dışındaki grup üyeleri de pasif değildir. Tersine, kolektif proje sahibi tarafından kendilerine sunulan gelecek tasarımlarını ve kategori tanımlarını etkin biçimde yorumlar ve tartarlar.

Haslam, Reicher ve Platow'un (2011) Kimlik Liderlik Modeline göre liderler ve izleyenler sosyal gerçekliğin doğasına, yani sosyal kategori tanımlarına bağlıdır. Bu yaklaşım, faille sosyal yapı arasında diyalektik bir ilişki önermektedir. İlişki karşılıklıdır. İnsan verili koşullar altında faildir. Bu yaklaşım, eleştirel gerçekçiliğin "toplumsal yapılar insan eyleminin hem zorunlu koşulu hem de üretilen sonucudur" şeklindeki ontolojik yaklaşımıyla uyumaktadır. Bhaskar'a göre (1998) tarihsel süreçte yapılar insan eyleminden önce vardılar ve dolayısıyla insan eylemini şekillendirirler, fakat aynı zamanda bu yapılar failerin etkinliklerine bağlıdır. İnsanlar içinde buldukları sosyal yapıyı dönüştürme ve değiştirme potansiyeline sahiptir. Failerin eylemleri önceden tanımlı yapısal bağlamlar içinde kurulur ama bu eylemler toplumsal yapıyı etkiler, değiştirir, dönüştürür (Collier. 1994).

Sonuç

1970'lerde sosyal psikolojinin temel amacının, varsayımlarının ve yönteminin sorgulandığı, kriz dönemi olarak adlandırılan bir tartışma süreci yaşanmıştır. Bu tartışmalarla birlikte ana akım sosyal psikolojiden epistemolojik ve ontolojik olarak ayrılan Sosyal İnşacılık akımı güçlenmeye başlamıştır. Yaklaşımına göre keşfedilecek bir nesnel gerçeklik yoktur, tersine sosyal gerçeklikler günlük konuşmalar ve söylemler yoluyla inşa edilmektedir. Yine 70'lerde ortaya çıkan Eleştirel Gerçekçilik akımına göre sosyal gerçeklik ve olaylar/olgular arasındaki nedensel mekanizmalar insan zihninden ve bireysel davranışlardan bağımsız olarak vardır. Ancak gerçeklik ve nedensellik genellenemez ve değişmez değildir, bağlama bağlıdır. Sosyal olarak inşa edilen kavram, kurum ve yapılar da gerçektir.

Sosyal Kimlik Kuramı, sosyal kimlikleri, verili bir bağlamdaki sosyal gerçekliğin mevcut yapısını yansıtan zihinsel bir süreç olarak tanımlamaktadır. Kuramın varsayımları, grup yaşantısının bireysel yaşantıdan farklı bir sosyal gerçeklik olduğu; grup davranışını belirleyen temel sürecin gruplar arası karşılaştırma olduğu; gruplar arasındaki yapısal ilişkilerin (sosyal gerçekliğin) değiştirilebilir olduğu şeklindedir. Bu varsayımlar, ontolojik olarak sosyal gerçekliğin kabulüne ve epistemolojik olarak deneysel yöntemle keşfine ve yordanmasına dayanmaktadır. Bu bakımdan kuramın pozitivist olduğu düşünülebilir. Ancak, kuramda, grubun sınırlarının ve içeriğinin (normlarının/değerlerinin) -söylemlerle- inşa edildiği de kabul edilmektedir (Reicher & Hopkins, 2001). Bu bakımdan kuram sosyal inşacı yaklaşıma yakın durmaktadır. Ancak Sosyal Kimlik Yaklaşımı, grup sınır ve içeriklerinin söylemlerle inşa edilmesinin, stratejik olduğunu, mevcut sosyal gerçekliğin değiştirilmesi amacına hizmet ettiği ve sosyal gerçekliğin doğasına bağlı olduğu vurgulanmaktadır (Haslam, Reicher,

SOSYAL KİMLİK YAKLAŞIMININ BİLİM FELSEFESİNİN POZİTİVİZM, SOSYAL İNŞACILIK VE ELEŞTİREL GERÇEKÇİLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Serap AKFIRAT

& Hopkins, 2011). Bu yaklaşım ontolojik olarak sosyal yapıların gerçekliğine ancak değiştirebilirliğine, epistemolojik açıdan keşfine, yordanmasına ve yeniden üretilmesine dayanmaktadır. Bu bakımlardan, Sosyal Kimlik Yaklaşımının pozitivist veya sosyal inşacı bilim felsefelerinden ontolojik ve epistemolojik duruşu bakımından farklılaştığı, eleştirel gerçekçi bir yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Ontoloji, Epistemoloji, Özne ve Metodoloji Açısından Sosyal Kimlik Kuramı

	Sosyal Kimlik Yaklaşımı	Pozitivist Yaklaşım	Sosyal İnşa Yaklaşımı	Eleştirel Gerçekçi Yaklaşım
Ontoloji	Algılayandan bağımsız dış dünya, gerçeklik katmanlıdır, katmanlar birbirine etki eder, oluş halinde, süreçsel	Gerçeklik onu düşünenden bağımsız olarak vardır, atomik yapıdadır, bileşenlerine ayrılabilir, doğrudan gözlenebilir.	Onu söyleyenden bağımsız bir gerçeklik yoktur ya da gerçeklik hiç yoktur/ söyleme biçimi kadar gerçeklik vardır, çoklu.	Gerçeklik onu düşünenden bağımsız olarak vardır, gerçeklik katmanlıdır, atomik yapıda değildir, oluş halindedir, süreçseldir
Epistemoloji	Gerçeğin bilişsel temsili, zihinsel yansıması ama birebir değil (metacontrast). Doğrudan bir örtüşme yok. Rölativist	Doğru bilgiye ulaşmak mümkündür. Bilgi gerçeğin yansımasıdır. Belirlenimci.	Onu söyleyenden bağımsız bir gerçeklik olmadığı için doğru bilgiden söz edilemez. Rölativist	Gerçekliğin bilgisine ulaşmak mümkündür. Bilgi nesnesiyle bilginin kendisi arasında doğrudan bir örtüşme yoktur. epistemolojik rölativist. Bilgi, nedensel mekanizmaların keşfine dayanır.
Özne	Mevcut toplumsal yapı içindeki birey o sosyal yapıyı değiştirebilir, dönüştürebilir (Fail X Sosyal Yapı etkileşimi)	İlişkisel failer olarak bireyler, sosyal-yapı-birey etkileşimi yok	Ortak söylem pratiği hem bireyi hem sosyal yapıyı üretir	Mevcut toplumsal yapı içindeki birey o sosyal yapıyı değiştirebilir, dönüştürebilir (Fail X Sosyal Yapı etkileşimi)
Metodoloji	Niceliksel + Niteliksel	Niceliksel	Niteliksel	Niceliksel + Niteliksel

KAYNAKÇA

- Abell, J., Condor, S., & Stevenson, C. (2006). 'We are an island': Geographical imagery in accounts of citizenship, civil society, and national identity in Scotland and in England. *Political Psychology*, 27, 207-226.
- Archer, M.S., Bhaskar, R., Collier, A., Lawson, T. & Norrie, A. (Eds) (1998). *Critical realism: Essential readings*. London: Routledge.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality: A Treatise in the sociology of knowledge*. NY: Anchor Books.
- Bhaskar, R. (1997). *A realist theory of science*. London: Routledge.
- Collier, A. (1994). *Critical realism: An introduction to the philosophy of Roy Bhaskar*. London: Verso.
- Cevizci, A. (2010). *Bilgi felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları
- Çotuksöken, B. (2010). *Bilgi felsefesi*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Fleetwood, S. (2014). Bhaskar and critical realism. In Adler, P., Du Gay, P., Morgan, G. and Reed, M., eds, pp. 182-219). *Oxford Handbook of Sociology, Social Theory and Organisation Studies: Contemporary Currents*. Oxford: Oxford University Press, <http://eprints.uwe.ac.uk/26526>
- Fleetwood, S. (2009) The ontology of things, powers and properties. *Journal of Critical Realism*, 8 (3). <http://eprints.uwe.ac.uk/15967>
- Friedman, M. (1999). *Reconsidering logical positivism*. London: Cambridge University Press.
- Gergen, K.J. (1994). *Realities and relationships*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gergen, K.J. (1998). Constructionism and realism. In I. Parker (Ed.), *Social constructionism, discourse and realism* (pp. 147-156). London: Sage.
- Greenwood, J.D. (1992a). Realism, empiricism, and social constructionism: psychological theory and the social dimensions of mind and action. *Theory and Psychology*, 2, 131-151.
- Greenwood, J.D. (1992b). Realism, relativism, and rhetoric: reply to Harré, Parrot, Potter, and Shotter. *Theory and Psychology*, 2, 183-192.
- Harre, R. (1992). What is real in psychology. *Theory and Psychology*, 2, 153-158.
- Hartmann, N. (1998). *Ontolojinin ışığında bilgi*, (Çev. Harun Tepe). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu
- Haslam, S.A., & Platow, M.J. (2001). The link between leadership and

followership: How affirming social identity translates vision into action.
Personality and Social Psychology Bulletin, 27, 1469-1479.
<http://dx.doi.org/10.1177/01461672012711008>.

Haslam, S.A., Reicher, S.D., & Platow, M.J. (2011). *The new psychology of leadership: Identity, influence and power*. London: Psychology Press.

Haslam, S.A., Turner, C.J., Oakes, P.J., McGarty, C., & Reynolds, K.J.

(1998). The group as a basis for emergent stereotype consensus. *European Review of Social Psychology*, 22, 251-278.

Hibberd, F. J. (2005). *Unfolding social constructionism*. New York: Springer.

Joseph, J. (2001). Eleştirel gerçekçiliğin Marksizme faydalı olabileceği beş nokta. *Praksis*, 1, 149-170.

Kitchener, R. F. (2004). Logical positivism, naturalistic epistemology, and the foundations of psychology. *Behavior and Philosophy*, 32 (1), 37 - 54.

Oakes, P.J., Haslam, S.A., & Turner J.C. (1994). *Stereotyping and social reality*. Oxford: Blackwell Publishers.

Parker, I. (1989) *The crisis in modern social psychology, and how to end it*. London: Sage

Potter, J. (1992). Constructing realism: Seven moves. *Theory and Psychology*, 2, 167-173.

Potter, J. (1996). *Representing reality: Discourse, rhetoric and social construction*. London: Sage.

Potter, J. (1998). Fragments in the realisation of relativism. In I. Parker (Ed.), *Social constructionism, discourse and realism* (pp. 27-46). London: Sage.

Reicher, S.D., Haslam, S.A., & Hopkins, N. (2005). Social identity and the dynamics of leadership: Leaders and followers as collaborative agents in the transformation of social reality. *The Leadership Quarterly*, 16, 547-568.

Reicher, S., & Hopkins, N. (2001). *Self and nation*. London: Sage.

Shotter, P. (1992). Social constructionism and realism: Adequacy or accuracy? *Theory and Psychology*, 2, 175-182.

Steup, M. (2016). Epistemology. In Edward N. Zalta (ed.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

URL=<<http://plato.stanford.edu/archives/fall2016/entries/epistemology/>>.

SOSYAL KİMLİK YAKLAŞIMININ BİLİM FELSEFESİNİN POZİTİVİZM, SOSYAL İNŞACILIK VE ELEŞTİREL GERÇEKÇİLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
Serap AKFIRAT

Tajfel, H. (1978). *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. London: Academic Press.

Tajfel, H. & J.C. Turner (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In Austin and Worchel (ed.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33-47). Monterey: Brooks Cole.

Tajfel, H., & Turner, J.C. (1986). The social identity theory of intergroup behaviour. In S. Worchel and W. G. Austin (Eds.), *Psychology of Intergroup Relations* (pp. 7-24). Chicago, IL: Nelson-Hall.

Tepe, H. (1998). *Platon'dan Habermas'a felsefede doğruluk ya da hakikat*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yay.

Turner, J.C. (2005). Explaining the nature of power. *European Journal of Social Psychology*, 35(1), 1 – 22. DOI: 10.1002/ejsp.244

Turner, J.C. (1985). Social categorization and the self-concept: A cognitive theory of group behaviour. In E. J. Lawler (Ed.), *Advances in group processes*. Greenwich CT US: JAI Press.

Turner, J.C., & Haslam, S.A. (2001). Social identity, organizations, and leadership. In M.E. Turner (Ed.), *Groups at work: Theory and research* (pp. 25-65). Mahwah, NJ, US:

Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Turner, J.C., Hogg, M.A., Oakes, P.J., Reicher, S.D., & Wetherell, M.S. (1987). *Rediscovering the social group*. Oxford: Basil Blackwell.

Wallwork, J., & Dixon, J. A. (2004). Foxes, green fields and Britishness: On the rhetorical construction of place and national identity. *British Journal of Social Psychology*, 43(1), 21-39.